

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน : ศึกษากรณีงานปูนปั้น จังหวัดเพชรบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาสื่อพื้นบ้านประเภทงานปูนปั้นจังหวัดเพชรบุรี โดยเน้นที่ประเด็นบทบาทหน้าที่ของงานปูนปั้นที่มีต่อระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน และระดับสังคมในมิติของความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงคือ เปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของงานปูนปั้นเมืองเพชรในอดีตกับปัจจุบัน โดยแบ่งออกเป็นหน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มใหม่ ตามกรอบทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) และใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) และการลงสังเกตการณ์พื้นที่ (Observation) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่าปูนปั้นเมืองเพชรมีบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องจากอดีตมากมายทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน และระดับสังคม กล่าวคือ บทบาทหน้าที่ระดับปัจเจก ได้แก่ หน้าที่ในการสร้างสมาธิ หน้าที่ในการพัฒนาตนเอง (Self-formation) ด้านต่างๆ คือ การฝึกความอดทน ฝึกฝนทักษะการทำงาน (Skills) ป่มเพาะจริยธรรม/คุณธรรม ช่วยให้เกิดพัฒนาการทางอารมณ์ และหน้าที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์และเสริมสร้างจินตนาการ ซึ่งหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเวลาที่ช่างปั้นปูนเท่านั้น แต่ยังขยายไปสู่ชีวิตประจำวันด้วย

สำหรับบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องในระดับชุมชน ได้แก่ หน้าที่ในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะที่มีคุณค่าของไทย หน้าที่ในการสืบทอดภูมิปัญญาของช่างปูนปั้น หน้าที่สะท้อนตัวตนของช่าง ลักษณะท้องถิ่น และสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นทั้งในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Collective Identity) และหน้าที่ในการสร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น

ส่วนในระดับสังคมนั้น ปูนปั้นมีบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องคือ หน้าที่ในการบันทึกคำสั่งสอน บันทึกประวัติศาสตร์ และให้ความรู้ หน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม หน้าที่ในการช่วยสืบทอดวรรณกรรมที่สำคัญของไทย หน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลสืบค้นด้านอารยธรรมและเป็นพยานหลักฐานด้านโบราณคดี หน้าที่ในการโยงใยสมาชิกในสังคมให้เข้าไปผูกพันกับระบบค่านิยมในสังคม (Socialisation) อันได้แก่ ระบบความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ความกตัญญูต่เวที และการทำความดีละเว้นความชั่ว

บทบาทหน้าที่ต่างๆ ที่สืบเนื่องต่อมานี้เป็นผลมาจากปัจจัยภายในและภายนอก กล่าวคือ

ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความเชื่อ การปั้นปูนที่ผ่านการฝึกฝน และคุณลักษณะของสื่อที่เป็นสื่อวัตถุ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การมีช่องทาง การสืบทอด และการมีสถาบันใหม่ๆ มารองรับ คือ สถาบันการศึกษา

ส่วนบทบาทหน้าที่ที่หายไปของงานปูนปั้นคือ หน้าที่ในการดึงคนให้เข้าไปสู่พระพุทธศาสนา ทั้งนี้เนื่องจากบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ปูนปั้นเป็นสื่อที่อยู่ท่ามกลางสถาบันต่างๆ เมื่อสถาบันต่างๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไป และปูนปั้นไม่สามารถทำหน้าที่บางอย่างเพื่อรับใช้หรือตอบสนองของสถาบันนั้นในสังคมได้แล้ว หน้าที่นั้นจึงเสื่อมสลายไปในที่สุด

อย่างไรก็ตามเวลาที่ล่วงเลยไปนั้นก็ไม่ได้ลบล้างบทบาทหน้าที่บางประการของปูนปั้นไปเท่านั้น แต่เวลายังช่วยเผยการทำหน้าที่บางอย่างที่คลี่คลายไปจากเดิมด้วย อันแสดงถึงการปรับเปลี่ยนการทำหน้าที่ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ได้แก่ การเกิดอาชีพดำปูน และการใช้ปูนปั้นเป็นเครื่องประดับตกแต่งสถานที่ที่นอกเหนือจากวัดและวัง

ประการสุดท้าย ปูนปั้นยังมีบทบาทหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นใหม่ตามกาลเวลาด้วย ได้แก่ หน้าที่ด้านการท่องเที่ยว หน้าที่เป็นของที่ระลึก และหน้าที่เป็นหลักสูตรในสถาบันการศึกษา อันเป็นการปรับประยุกต์ตนเองให้เข้ากับบริบททางสังคมสมัยใหม่ กล่าวคือ สถานภาพของวัดที่เปลี่ยนไป มุมมองของคนภายนอกวัฒนธรรมที่เห็นวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสินค้า และความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ซึ่งช่างต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ

จากผลการวิจัยซึ่งแสดงถึงบทบาทหน้าที่อันหลากหลายของงานปูนปั้นเมืองเพชร ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาได้ดังนี้

ประเด็นแรก ในบรรดาบทบาทหน้าที่ต่างๆ ของงานปูนปั้นนั้น หน้าที่ที่สำคัญซึ่งสืบทอดกันมาอย่างไม่ขาดช่วงคือ บทบาทหน้าที่ในการปั้นคน (Self-formation) ซึ่งไม่ได้หมายความว่าถึงแค่การสอนคนให้รู้จักการทำงานปั้นปูน เพื่อไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองเท่านั้น แต่รวมถึงการขัดเกลาบุคลิกภาพ และการบ่มเพาะคุณธรรม/จริยธรรมของผู้ปั้นและผู้ชมผลงานด้วย

ประเด็นที่สอง ปัจจัยในการธำรงรักษาสื่อปูนปั้นเมืองเพชร ได้แก่ ความเชื่อ และการสืบทอดมิติความศักดิ์สิทธิ์ (Sacredness) ลงไปในกระบวนการสื่อสาร สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นพลังควบคุม ดูแล และบังคับการสืบทอดงานปูนปั้นออกไปได้

ประเด็นสุดท้าย การเข้าสู่อุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Cultural Industry) ของงานปูนปั้นส่งผลให้เกิดการดึงเอาความเชื่อซึ่งเป็น “แก่น” สำคัญของงานปูนปั้นออกไป (Secularisation) ทำให้งานปูนปั้นลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ และกลายเป็นศิลปะเชิงพาณิชย์ที่อาจมองข้าม “หลักสิทธิเจ้าของวัฒนธรรม” ในการผลิตศิลปะปูนปั้นไปได้